

6. Trh práce

Napětí na pracovním trhu v Česku přetrvávalo. Nedostatek volných kapacit vedl podniky stále více k dovozu pracovní síly ze zahraničí.

Na tuzemském pracovním trhu přetrvávalo i během 1. pololetí 2019 citelné napětí odrážející nerovnováhu mezi nabídkou a poptávkou. Poptávka po pracovnících zůstala i přes dílčí korekce nadále silná. Jejich nedostatek stále představoval hlavní růstovou bariéru napříč většinou odvětví, nejpálčivěji se přitom projevoval ve stavebnictví. Nabídka nových pracovníků na tuzemském trhu je již několik čtvrtletí značně omezená. Podniky tak postupně přesměrovaly náborové aktivity k zahraničním pracovníkům, k čemuž pomáhaly i aktivity státu, který pokračoval v cílených projektech ekonomické migrace¹. Role cizinců na tuzemském pracovním trhu tak dále rostla². Zejména nové kvalifikovanější pracovníky ale získávaly podniky stále s velkými obtížemi. Z tohoto stavu profitovali jak noví, tak i stávající zaměstnanci, a to především v oblasti růstu výdělků.

Počet zaměstnaných v ekonomice vystoupal na počátku roku na rekordní úroveň, na které již ve 2. čtvrtletí setrval.

Celková zaměstnanost³ v ekonomice se letos dále navyšovala, růstové tempo ale sláblo. Zatímco v 1. čtvrtletí se počet zaměstnaných meziročně zvýšil o 1,4 % (podobně jako za celý loňský rok), v následujícím kvartálu již jen o 0,8 % (nejméně od 3. čtvrtletí 2014). Počet pracovníků v 1. čtvrtletí opět ustanovil nový rekord v éře samostatné ČR (5,48 mil.), na této úrovni v dalším období již ale setrval. Zvolnění růstu souznělo s výsledky konjunkturálních šetření, které již v průběhu roku 2018 naznačovaly opatrnější přístup podniků k nabírání nových pracovníků (zejména v průmyslu, ale i v některých odvětvích tržních služeb)⁴. Tato tendence odrážela jak rostoucí nejistoty u významných tuzemských exportérů související s aktuální situací v eurozóně, tak i dlouhodoběji působící tlak na zvyšování produktivity práce poháněný silnými mzdovými náklady i klesající ziskovostí podniků. Opatrnější vyhlídky podniků v oblasti zaměstnanosti se projevovaly i na počátku letošního roku, ve 2. čtvrtletí došlo ke stabilizaci. Především ve stavebnictví i obchodu ale zůstala krátkodobá očekávání zaměstnanosti zjevně pozitivní⁵.

Konjunkturální šetření naznačovala nadále pozitivní očekávání zaměstnanosti zejména ve stavebnictví a obchodu.

K vyššímu počtu pracovníků přispěli výhradně zaměstnanci.

K meziročnímu růstu celkové zaměstnanosti v 1. pololetí (+60,6 tis.) přispěly výhradně osoby v zaměstnaneckém postavení, neboť počet sebezaměstnaných stagnoval (z hlavních odvětví se významněji zvýšil jen v informačních a komunikačních činnostech, ve finančnictví, v profesních, vědeckých, technických a administrativních činnostech a také ve zpracovatelském průmyslu). Těžiště růstu celkové zaměstnanosti se dále přesouvalo do terciární sféry, která profitovala z rostoucí tuzemské poptávky i rozvíjejícího se cestovního ruchu. Sektor služeb přispěl k vyššímu počtu pracovníků v ekonomice téměř ze tří čtvrtin. Pokračoval dynamický rozvoj informačních a komunikačních činností (+4,2 % meziročně). Za posledních pět let zde přibýlo téměř 24 tis. pracovních míst a celková zaměstnanost se navýšila o šestinu. Dařilo se i odvětvím s převahou veřejného sektoru (+2,3 %), především zásluhou vzdělávání i zdravotní a sociální péče. Ve srovnání s loňským rokem vykázalo slabší dynamiku váhově významné uskupení obchod, doprava, ubytování a pohostinství (+1,2 %), a to

Dynamický růst odvětví informačních a komunikačních činností pokračoval, nová místa vytvářela i odvětví s převahou veřejného sektoru.

¹ V průběhu roku 2018 došlo např. k navýšení roční kvóty pro kvalifikované pracovníky z Ukrajiny (z 9,6 tis. na 19,6 tis.). Rozšířil se i okruh zemí, jejichž občané se mohou do režimů i projektů cílených na kvalifikované pracovníky zapojit (o Indii, Filipíny, Mongolsko a Srbsko). Během letního období 2019 vešlo v platnost další navýšení kvót pro pracovníky z Ukrajiny (na 40 tis.).

² Na konci roku 2018 bylo dle údajů MPSV a MPO v Česku zaměstnáno 659 tis. občanů s cizím státním občanstvím. Tvořili již osminu všech pracovníků na trhu práce. V průběhu první poloviny roku 2019 se jejich počet dále navyšoval, o čemž nepřímo vypovídá kladné saldo celkové zahraniční migrace (v 1. čtvrtletí 6,6 tis. osob), jakož i nárůst počtu všech registrovaných cizinců (od počátku roku 2019 o 8,4 tis., dle Ředitelství služby cizinecké policie). Podobně jako za celý loňský rok přispěli k růstu počtu všech pracujících cizinců nejvíce Ukrajinci.

³ Pokud není uvedeno jinak, jsou v této kapitole údaje o zaměstnanosti uvedeny v pojetí národních účtů po očištění o sezónní vlivy.

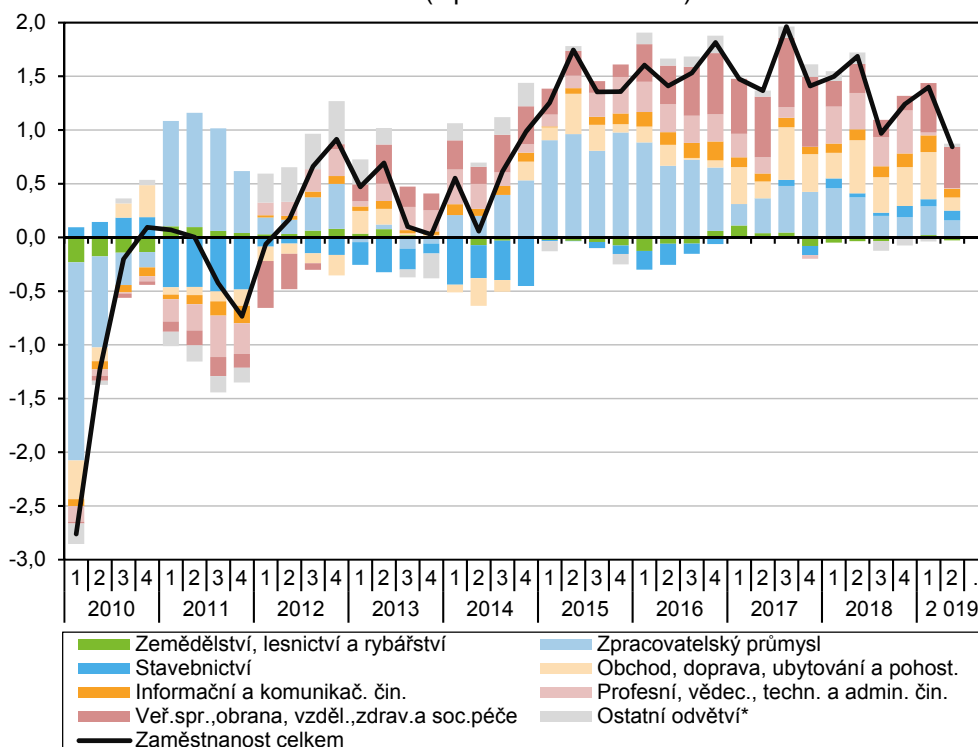
⁴ Vyjádřeny dle sezónně očištěných údajů z konjunkturálních šetření jako rozdíl (v p. b.) mezi podílem podniků očekávajících v nejbližších třech měsících navýšení zaměstnanosti a podniků vyhlížejících naopak redukci stavu svých pracovníků.

⁵ Saldo krátkodobých očekávání v oblasti zaměstnanosti dosahovalo v červnu 2019 ve stavebnictví i obchodu +15 bodů. V průmyslu i tržních službách činilo shodně -2 body. Situace se ale lišila dle dílčích odvětví. V rámci zpracovatelského průmyslu byl nejvyšší podíl podniků očekávajících snížení počtu pracovníků v kovovýrobě, strojírenství a v oděvnictví. Pozitivní vyhlídky naopak převažovaly hlavně ve výrobě počítačů, elektronických a optických přístrojů, v chemickém, farmaceutickém a dřevozpracujícím průmyslu. Z tržních odvětví signalizovaly růst hlavně podniky v informačních a komunikačních činnostech, v profesních, vědeckých a technických činnostech a dále též v odvětvových oddílech skladování či pohostinství. Spíše k redukci počtu pracovníků se naopak klonily podniky v dopravě, poštovních a kurýrních činnostech, finančním zprostředkování (kromě pojišťovnictví a penzijního financování), cestovních agenturách a také v bezpečnostních a pátracích činnostech.

Tempo růstu zaměstnanosti v průmyslu sláblo, naopak dále zrychlovalo ve stavebnictví.

i vinou mírného snížení počtu podnikajících osob (bez zaměstnanců). Ve zpracovatelském průmyslu přibýlo 0,8 % pracovníků, podprůměrné tempo zaznamenává toto odvětví již dva a půl roku⁶. Druhým rokem v řadě nabíralo pracovníky stavebnictví, a přestože i letos zůstal růst zaměstnanosti v tomto odvětví (+1,0 %) nepatrně pod tempem celé ekonomiky, představoval zde nejlepší pololetní výsledek od konce roku 2010. Pokračovala tendence velmi pozvolného snižování počtu pracovníků v primárním sektoru, podobně jako v loňském roce převážně vlivem redukce sebezaměstnaných.

Graf č. 13 Celková zaměstnanost (meziročně v %) a příspěvky hlavních odvětví k meziroční změně zaměstnanosti (v procentních bodech)

*Zahrnuje odvětví: Těžba a energetika, Peněžnictví a pojišťovnictví, Činnosti v oblasti nemovitostí, Kulturní, zábavní a rekreační činnosti, Ostatní služby.
Zdroj: ČSÚ (národní účty)

Průměrný věk pracovníků se dále zvyšoval. Rostla i míra zaměstnanosti obyvatel v produktivním věku, byť slábnoucí tempem.

Z hlediska věkové skladby působilo na zaměstnanost pozitivně hlavně prodloužení zákonného i skutečného věku odchodu do důchodu. Pokračovaly i další strukturální změny – do věku s nejvyšší mírou ekonomické participace se posouvaly populačně silné ročníky 70. let. Průměrný věk pracovníků se dále zvýšil. Tyto trendy se promítly i do rostoucí míry zaměstnanosti obyvatel v produktivním věku. Ta činila ve 2. čtvrtletí u mužů 82,0 % a u žen 67,8 %, v obou případech se meziročně zvýšila o 0,3 p. b. Tempo růstu postupně slábne s tím, jak „vysychají“ potenciální zdroje pracovníků mezi nezaměstnanými i ekonomicky neaktivními chtějícími pracovat⁷. I tak zůstává míra zaměstnanosti v Česku v evropském kontextu výrazně nadprůměrná. U žen patří ČR jedenácté místo⁸ mezi státy EU (s maximem ve Švédsku – 75 % a minimem v Řecku – 46 % a dále v Itálii – 50 %), u mužů druhá příčka (v těsném odstupu za Nizozemskem).

Míra zaměstnanosti mužů i žen v ČR patří v rámci EU dlouhodobě k výrazně nadprůměrným.

Obecná míra nezaměstnanosti dále mírně klesala, především

Obecná míra nezaměstnanosti (po sezónním očištění) se letos, podobně jako v roce 2018, snižovala již jen nepatrně. Ve 2. čtvrtletí sestoupila u mužů na 1,7 %, u žen na 2,5 %.

⁶ Podle údajů podnikové statistiky počet zaměstnanců v průmyslu v 1. pololetí dokonce meziročně mírně klesl (o 0,3 %). V tomto pojetí ale nejsou do průmyslu zařazeni agenturní pracovníci a není ani zohledněn vliv šedé ekonomiky.

⁷ Jde o osoby nepracující, aktivně práci nehledající (tudíž nesplňující podmínku pro zařazení mezi nezaměstnané), ale vyjadřující ochotu pracovat (bez ohledu na schopnost rychle do nového zaměstnání nastoupit). Ve 2. čtvrtletí 2019 jich bylo 105 tis., bezmála o polovinu méně než v letech 2010 a 2011, kdy byl trh práce zasažen důsledky hospodářské recese.

⁸ Mezi státy, které vstoupily do EU po roce 2000, dosahovaly vyšší míry zaměstnanosti jen ženy v pobaltských státech (70 až 72 %), především vlivem vyššího zákonného důchodového věku.

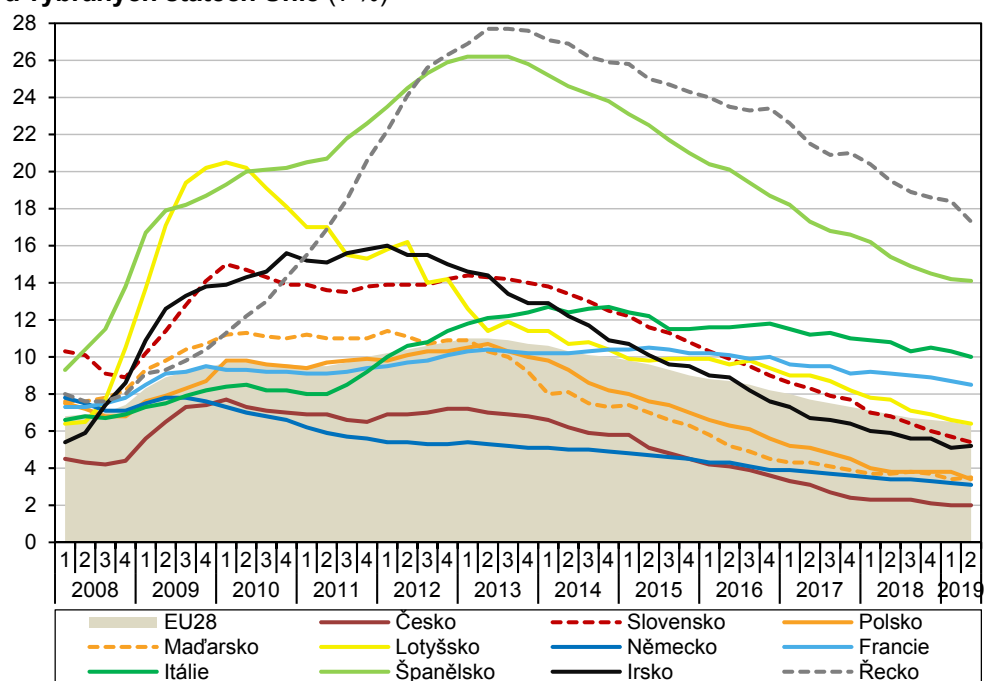

zásluhou žen. Podíl osob bez práce déle než rok na všech nezaměstnaných se ustálil těsně nad 30 %.

Míra nezaměstnanosti mužů i žen v Česku zůstávala mezi státy EU stále nejnižší. Velmi dobrou pozici měly i ostatní země střední Evropy.

Meziročně tak klesla jen o 0,1, resp. 0,4 p. b. Pozitivní bylo, že se snižoval i počet dlouhodobě nezaměstnaných (nad jeden rok), v samotném 2. čtvrtletí ale již jen o 2,7 tis. osob. K meziroční redukci celkové nezaměstnanosti tak tyto osoby přispěly jen z jedné šestiny. Mezi nezaměstnanými pak byly zastoupeny jen třetinou a tento podíl zůstává již téměř dva roky neměnný. Mezi dlouhodobě nezaměstnanými mají vyšší podíl lidé nad 50 let a též osoby se základním vzděláním. Byť v průběhu letošního roku mírně přibýlo podniků, které očekávaly snižování stavu pracovníků, lze předpokládat, že trh práce dokázal tyto dosud nepočtené skupiny propuštěných opět bez potíží vstřebat. Velmi nízká nezaměstnanost se projevuje i ve zlepšených pracovních podmínkách stávajících zaměstnanců (např. poklesem podílu pracujících nedobrovolně na dobu určitou, a to i u agenturních pracovníků). Míra nezaměstnanosti mužů i žen v ČR dosahovala v letošním i loňském roce nejnižší hodnoty mezi státy EU. Tak jako v Česku klesla nezaměstnanost na minima (od počátku 90. let) např. i v ostatních zemích Visegrádské skupiny.

Graf č. 14 Obecná míra nezaměstnanosti ve věku 15 až 74 let v ČR, EU celkem a vybraných státech Unie (v %)*

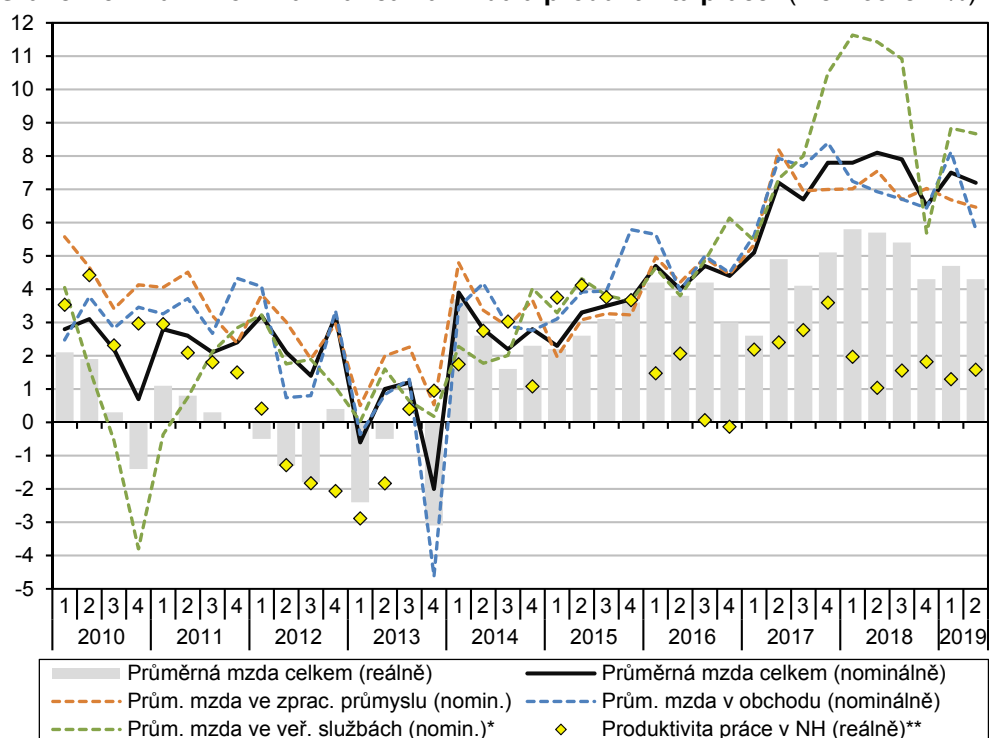
*Údaje po sezónním očištění.

Zdroj: Eurostat

Počet volných pracovních míst v nabídce úřadů práce se přiblížil k 350 tis., tempo jejich růstu ale od poloviny roku 2018 citelně zvolnilo.

Nová volná místa cílíla primárně na osoby s nejnižší kvalifikací, jen minimální posun v nabídce nastal u osob s vyšším vzděláním, ale např. i u zdravotně postižených.

Vysokou poptávku po pracovních dokládá rostoucí počet volných pracovních míst nabízených úřady práce. Na konci června jich bylo 342,5 tis., meziročně o 41 tis. více. Tempo růstu počtu míst ale za poslední rok značně zvolnilo, v červnu se jejich počet dokonce meziměsíčně mírně snížil (poprvé od konce roku 2016). Již v předchozích letech dosažená vysoká nerovnoměrnost přírůstku míst se z pohledu kvalifikačních nároků i regionů dále prohlubovala, když nabídka nových pozic patrně z převažující části cílíla na zahraniční pracovníky z ekonomicky méně vyspělých zemí. Již 77 % všech nabízených míst patřilo do tříd s nejnižší kvalifikací (řemeslníci a opraváři, obsluha strojů a zařízení, pomocní a nekvalifikovaní pracovníci). Podobně 69 % všech míst cílílo na uchazeče s maximálně základním vzděláním, 20 % pak na vyučené. Na jedno volné pracovní místo připadalo 0,6 uchazeče. Převís poptávky nad nabídkou pracovní síly, jenž je na úrovni ČR patrný již od loňského dubna, signalizovaly letos v červnu dvě třetiny okresů a drtivá většina krajů (vyjma Ústeckého a Moravskoslezského). Přetlak uchazečů ale stále přetrvává u osob s maturitním (1,9) a vysokoškolským vzděláním (1,3) a u specifických skupin uchazečů – žen na rodičovské dovolené či lidí se zdravotním postižením (2,7).

Graf č. 15 Prům. nominální a reálná mzda a produktivita práce* (meziročně v %)

* Zahnuje odvětví: Veřejná správa, obrana, soc. zabezpečení; Vzdělávání; Zdravotní a soc. péče; Kulturní, zábav. a rekreač. čin.

**Podíl sezonně neочиštěného HDP a zaměstnanosti (v pojetí národních účtů).

Zdroj: ČSÚ (národní účty)

Faktory podporující svižný růst průměrných mezd zatím v tuzemské ekonomice převažovaly.

I přes zrychlený „dovoz“ pracovníků ze zahraničí čelili tuzemští zaměstnavatelé při obsazování míst stále značným problémům. Zejména u méně kvalifikovaných pracovníků se patrně také projevovala větší fluktuace, což je dáno i tím, že tyto pozice obsadili lidé na tuzemském pracovním trhu málo etablovaní (cizinci, dlouhodobě nezaměstnaní). Tyto vlivy spolu s opakovaným navyšováním minimální mzdy přispívaly k vysoké mzdové dynamice. Prostor pro její udržení se ale stále snižoval vlivem klesající ziskovosti podniků umocněné zhoršeným hospodářským vývojem v klíčových exportních destinacích.

Tempo růstu průměrných nominálních mezd ve srovnání s 1. pololetím 2018 letos mírně zvolnilo, zejména vlivem zpracovatelského průmyslu a veřejných služeb.

Ve 2. čtvrtletí 2019 vzrostla (dle podnikových statistik) průměrná hrubá nominální měsíční mzda zaměstnance meziročně o 7,2 % a vystoupala těsně nad 34 tis. korun. Za celé pololetí dosáhl růst 7,3 % (ve stejném období roku 2018 činil 8,0 %). Nejvíce vzrostly mzdy v odvětví kulturních, zábavních a rekreačních činností (12,0 %), růst se ale soustředil v segmentu mimo oblast veřejných služeb. V rámci nich rostly nejvíce výtěžky ve vzdělávání (o téměř 10,6 %), i tak ale jejich průměrná měsíční výše za úrovní národního hospodářství stále mírně zaostávala. Svižně rostly rovněž mzdy v administrativních a podpůrných činnostech (+8,7 %), jejich úroveň byla ale oproti celé ekonomice o třetinu nižší. Po čtyřech letech podprůměrného růstu se výrazně zvýšilo mzdové tempo v peněžnictví a pojišťovnictví (+8,1 %). Projevil se zde nejen vliv mimořádných odměn vázaných na velmi dobré hospodářské výsledky roku 2018, ale také silný tlak na produktivitu práce, jenž vyústil ve snížení evidenčního počtu zaměstnanců (o 1,9 %). To platilo i o zpracovatelském průmyslu (−0,4 %), objem vyplacených mezd byl zde třetí nejnižší (+6,2 %) mezi devatenácti hlavními odvětvími (po odvětvích primárního sektoru). Relativně slabším tempem rostly průměrné mzdy i v rozvíjejících se odvětvích s dosud podprůměrnou mzdovou úrovní – v obchodu (+6,9 %) i stavebnictví (+6,8 %).

Mzdové tempo ve finančnictví výrazně zrychlilo.

Růst kupní síly mezd meziročně mírně zvolnil, přesto zůstal vysoký.

Medián mezd vzrostl v 1. pololetí meziročně o 7,2 % a poprvé od 1. pololetí 2015 za tempem průměrné mzdy zaostal. Byť mírně vztlínající inflace letos „ukrojila“ z růstu výtěžků celé dvě pětiny, reálná hodnota průměrných mezd byla meziročně o 4,4 % vyšší. V rámci 1. pololetí šlo o třetí nejsilnější tempo za posledních šestnáct let (po letech 2007 a 2018).